

- šídlovité, zelené, bez zřetelného lemu; merikarpia mezi žebry hladká *Cnidium dubium*
 b) Lodyhy přímé, tuhé, jemně pýřité drsné, často červeně naběhlé, v hor. části zpravidla bohatě prutnaté větvené; listeny obalíčku kopinaté, bíle lemované; merikarpia mezi žebry papilnatá *Seseli annuum*

2. *Cnidium silaifolium* (JACO.) SIMK. – jarva kromáčolistá

Cnidium silaifolium (JACQUIN) SIMONKAI Enum. Fl. Transsilv. 259, 1886. – Syn.: *Laserpitium silaifolium* JACO. Fl. Austr. 5:52, 1778. – *Cnidium apioides* (LAM.) SPRENGEL Pl. Umbell. Prodr. 40, 1813.

Exsikáty: Extra fines: DÖRFLER Fl. Graeca, no 236. – RIGO Iter Ital., no 535.

Vytrvalé byliny s čupřinatým, vícehlavým oddenkem. Lodyha přímá, 40–100 cm vys., rýhovaná, plná, lysá, v hor. 1/2 chudě větvená. Přízemní listy řapíkaté, lodyžní listy na pochvách přisedlé, v obrysu trojúhelníkovité, 2–4× zpeřené; lístky dl. řapíkaté; úkrojky posledního řádu čárkovité až obkopinaté, na okraji drsné, na vr-

cholu osinkatě zašpičatělé; pochvy s nezřetelnými oušky. Okolíky 5–8 cm v průměru, složené z (20–)30–40 okolíčků; obal někdy vyvinut v podobě 1–8 šídlovitých listenů, stopky okolíčků na hranách drsné, listeny obalíčku četné, šídlovité. Kališní lístky zakrnělé; korunní lístky, asi 1,5 mm dl., na vrchole hluboce a ostře vykrojené, bílé. Dvounažky šir. vejcovité, 3–4 mm dl., jemně hrbokaté; merikarpia na hřbetě s 3 a na okraji s dvěma úzce křídlatými žebry; stylopodium kuželovité. VII–VIII. Hkf.

$2n = 22$ (extra fines)

Na území ČR byla poprvé zjištěna v roce 1893 v Praze na Petříně (v křovinách poblíž hospody Nebozízek) jako zavlečená. Udržovala se zde několik let, ale již ve 30. letech 20. stol. byla hledána marně. Pochází z j. a jv. Evropy, na sever zasahuje nejdále do Rumunska, Slovinska a j. části Švýcarska, dále se vyskytuje v horách Malé Asie. Jako zplanelá je uváděna z Bavorska. – Mapy: LEUTE 1971:501.

38. *Conioselinum* HOFFM. – šabřina *)

Conioselinum FISCHER ex G. F. HOFFMANN Gen. Pl. Umbell. 180, 1814.

Lit.: ŠTERNBERG K. (1833): Gednánj Společnost vlastenského Museum v Čechách III. Řeč presidenta, hraběte Kašpara ze Šternberka, mluvená ve hlavním shromáždění společnosti národního Museum dne 10ho dubna 1833. Čas. Čes. Mus. 7:426–433. – NIESSL G. (1865): Floristische Notizen. Verh. Naturforsch. Ver. Brünn 3/1864:85–88. – WINKLER A. (1889): *Conioselinum tataricum* Fischer und *Acanthus longifolius* Host in ihrem Jugendzustande. Abh. Bot. Ver. Prov. Brandenburg 31:97–100. – VIERHAPPER F. (1911–1912): *Conioselinum tataricum*, neu für die Flora der Alpen. Österr. Bot. Z. 61 (1911):1–10, 97–108, 139–146, 187–194, 228–236, 264–273, 341–347, 395–402, 435–441, 478–486; 62 (1912):22–29, 66–73. – DOMIN K. (1926): Rozšíření *Conioselinum tataricum* Fischer v Tatrách. Věda Přír. 7:90–91. – MALÁRIKOVÁ M. (1981): *Conioselinum tataricum* Hoffm. v Západních Tatrách. Biológia, Bratislava, 36: 557–558. – KÜHN F. (1989): Šabřina horská (*Conioselinum vaginatum*) se již nepěstuje. Sborn. Vys. Šk. Zeměd. Brno, Spisy fak. agron. 37:87–92. – BERNÁTOVÁ D. et al. (1994): Poznámky k rozšíření, ekologii a fytoecologii *Conioselinum tataricum* Hoffm. na Slovensku. Bull. Slov. Bot. Spoloč. 16:54–58. – KLIMENT J., BERNÁTOVÁ D. et OBUCH J. (1994): On the cenology of *Conioselinum tataricum* Hoffm. in Slovakia. Biológia, Bratislava, 49:13–18.

Vytrvalé, lysé byliny. Listy 2–3× zpeřené, horní s nafouklou pochvou. Kalich nezřetelný; korunní lístky šir. obvejčité, s vrcholem do květu zahnutým, bělavé; stylopodium krátce kuželovité až téměř ploché, čnělky ven vykloněné, delší než stylopodium. Dvounažky elipsoidní, ze hřbetu zploštělé, karpofor volný, štětinovitý, k bázi rozdělený; merikarpia s 5 hlavními žebry, hřbetní 3 žebra s méně výraznými křídly, okrajová 2 žebra výrazněji křídlatá, přiložená k postranním křídům druhé nažky, vedlejší žebra nevyvinutá; sekreční kanálky po 1–4 pod rýhami, v počtu 4–8 na komisurální straně. – Asi 12 druhů, především v horách a v chladnějších oblastech Eurasie a Severní Ameriky. – Protandr. Entomogam. Anemochor.

1. *Conioselinum tataricum* HOFFM. – šabřina tatarská Tab. 82/2

Conioselinum tataricum FISCHER ex G. F. HOFFMANN Gen. Pl. Umbell., ed. 2, 185, 1816. – Syn.: *Ligusticum vaginatum* SPRENGEL Pugill. 2:57, 1815, nom. illeg., p. p. (excl. syn. *Athamanta condensata* L.). – *Angelica chaerophyllea* LOTTERMOSER in EYSENHARDT Diss. Inaug. De Accur. Pl. Compar. 12, 1823. – *Conioselinum fischeri* W. et GR. Fl. Siles. 1:266, 1827. – *C. vaginatum* (SPRENGEL) THELL. in HEGI III. Fl. Mittel-Eur. 5/2: 1329, 1926.

*) Zpracoval B. Slavík

Exsikáty: TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 627. – Extra fines: Eston. Pl., no 77. – Fl. Rom. Exs., no 983. – SCHULTZ Herb. Norm., no 1575.

Vytrvalé, lysé byliny. Oddenek dřevnatý, šikmo v zemi rostoucí, dl. kořenující. Lodyha přímá, 40–120 cm vys., oblá, jemně rýhovaná, dutá, nahoře řídko větvená, sivě ojněná, často dole nafialovělá. Dolní lodyžní listy šir. trojúhelníkovité, dl. řapíkaté, s řapíky dole rozšířenými v poloobjíma-

vou pochvu; dol. listy až 30 cm dl., čepel 2–3× zpeřená, s lístky peřenodílnými až peřenosečnými v podlouhle kopinaté, špičaté úkrojky, na okraji naspod ohrnuté a drsné, čepel zmenšujících se hor. listů ± přímo na nafouklou pochvu nasedající. Okolíky ± ploché, 6–10 cm v průměru, většinou bez obalu nebo obal z 1–3 čárkovitě trojúhelníkovitých, 12–15 mm dl. listenů, s (10–)13–25 okolíčky, stopky okolíček hranaté, na vnitřní straně drsné; okolíčky 1,2–2,0 cm v průměru, s 18–26 květy na dl. stopkách, s obalíčky z 5–10 úzce šídlovitých až čárkovitých, na okraji drsných listenů, delších než květní stopky. Kalich nezřetelný; korunní lístky šir. obvejčité, s klínovitou bází, s tupým nebo špičatým vrcholem dovnitř květu zahnutým, mírně paprskující, 1,5–2,0 mm dl., 0,7–0,9 mm šir., bělavé, v mládí mírně nazelenalé; nitky tyčinek 2,0–2,2 mm dl., prašníky sféroidní, 0,5 mm dl. Merikarpia 4–5 mm dl., 2,5–3,0 mm šir., tmavě hnědá, s křídly slámově světlými, lysá, lesklá; čnělky z krátce kuželovitého stylopodia do stran vykloněné; sekreční kanálky po (1–)2–3 pod valekulami a (2–)3–4 v obou komisurálních polovinách. VII–IX. Hkf.

$2n = 22$ (ČR: 97. Hr. Jes.)

Variabilita: Druh u nás málo proměnlivý, určité rozdíly v členění listové čepele nelze taxonomicky hodnotit. Není však vyloučeno, že by mohla být mezi nominální formou nalezena i f. *tenuisecta* SCHRENK ex VIERH. (vyobrazení viz VIERHAPPER 1911:4), vyznačující se listovými úkrojky 1. až 3. řádu sblíženými a úkrojky posledního řádu prodlouženými.

Poznámka: Ojedinele přichází v úvahu záměna s druhem *Ligusticum mutellina*, lišícím se však aromatickou vůní při rozemnutí listů, čupřinatým oddenkem, užšími úkrojky listů a plody ze hřbetu nezploštělými a pouze žebernatými, nikoliv křídlatými; areálově se oba druhy u nás překrývají právě na Králickém Sněžníku a v Hrubém Jeseníku.

Ekologie a cenologie: Skalní římsy a štěrbin, sutě, horské nivy a křoviny, morény v karech, okrajově i horské listnaté nebo smíšené lesy. Stinná a polostinná místa se surovým, čerstvě vlhkým humusem na skalním podkladu z fylitů, migmatitických rul a migmatitů, svorů a svorových rul (ve slovenských Karpatech převážně na vápencích). Roste ve společenstvech svazů *Fagion*, *Adenostylion*, *Salicion silesiaca* a *Calamagrostion villosae*.

Rozšíření v ČR: Velmi vzácně v Hrubém Jeseníku, kdysi též na Králickém Sněžníku.

39. *Oenanthe* L. – halucha *)

Oenanthe LINNAEUS Sp. Pl. 255, 1753. – Syn.: *Phellandrium* L. Sp. Pl. 255, 1753 incl.

Lit.: SIMON E. (1903): Notices sur quelques *Oenanthe*. Rev. Bot. Syst. Géogr. Bot. 1:65–75, 86–96, 98–105. – SCHWEITZER H.-J. (1956): Die *Oenanthe*-Arten des Frankfurt-Mainzer-Beckens. Senckenberg. Biol. 37/1–2:171–177. – BERTOVÁ L. (1973): Taxonómia druhov rodov *Phellandrium* L. a *Oenanthe* L. na Slovensku. Biol. Pr. SAV 19/4:1–73. – BERTOVÁ L. (1974): Stručný prehľad a kľúč na určenie československých halúch. Zpr. Čs. Bot. Společ. 9:73–78. – FROEBE H. A. (1975): Ein bemerkswerter Frucht-

*) Zpracoval L. Hrouda

V montánním až subalpínském stupni, většinou v rozmezí 1 050–1 300 m (min.: Hrubý Jeseník, vrch Šumný, ca 1 050 m). Naše arela je součástí jz. hranice celkového areálu. § Δ – Mapy: VÁVRA in HENDRYCH Acta Univ. Carol.-Biol. 1977:164, 1980; SLAVÍK in Květena ČR 5:44, 1997.

O: 96. Král. Sněž. (dnes pravděpodobně †), 97. Hr. Jes. (Velká kotlina; vrch Šumný; vrch Klínovec; Zamčisko; Studený hřbet, lit.; vrch Velký Klín, lit.; u vodopádu Bílé Opavy mezi Ovčárnou a Karlovou Studánkou, lit.).

V ČR byl druh poprvé sbírán na Králickém Sněžníku pro Tauschův exsikát v 1. polovině 19. stol. Poslední údaj z prameništých niv nad 1 200 m pochází z r. 1914. Nejbohatší lokalitou byla a je Velká kotlina v Hrubém Jeseníku, kde byla šašbřina objevena již před r. 1843 a přes časté sběry bylo v r. 1994 napočítáno na lokalitě téměř 100 rostlin. Z vrchu Šumný v Hrubém Jeseníku byly v r. 1970 uváděny pouze 4 rostliny, v r. 1994 bylo nalezeno ca 25 rostlin. Existují údaje o pěstování druhu *Conioselinum tataricum* (přeneseného z přírody) v zahradách v oblasti Hrubého Jeseníku v 19. stol.: Adolfovice, Bělá, Domašov, Kociánov, Kouty, Loučná nad Desnou, Staré Město, Štětínov. SCHÖNE (Natur u. Heimat, Aussig, 11:10–11, 1940) se domníval, že šlo pravděpodobně o záměnu s *Myrrhis odorata* (L.) SCOP. Dva údaje však jsou doloženy herbářovou položkou.

Celkové rozšíření: V širokém pojetí byl chápán tento druh jako cirkumboreální. Postupně byl rozlišen celý komplex taxonů, někdy s neostrými morfologickými hranicemi, především v atlantické a pacifické Severní Americe a ve v. Asii [hlavně *C. chinense* (L.) BRITTON, E. E. STERNS et POGGENB.], a v středosijských pohořích (*C. schuganicum* B. FEDTSCH.). V užším pojetí je *Conioselinum tataricum* druhem euro-sibijským s výraznou kontinentální tendencí rozšíření. Souvislý areál zaujímá evropské s. Rusko k Uralu, Sibiř, zvl. z. Sibiř, na východě ještě povodí řeky Leny, na jih zasahuje do Altaje; směrem k západu stává se výskyt řídký až izolovaně exklávní: s. Norsko při pobřeží, Finsko, pobaltské republiky a sv. Polsko, karpatský oblouk od Slovenska a Polska po Rumunsko, v České republice Hrubý Jeseník a Králický Sněžník, v rakouských Alpách Zirbitzkogel ve Štýrsku, Koralpe v Korutanech a Göriachwinkel v oblasti Lungau v Salcbursku. V případě alpských, karpatských a sudetských lokalit jde o glaciální relikty. – Mapy: WEINERT Flora 159:416, 1970; HULTÉN CP 1971:127; MEUSEL et al. 1978:316; HULTÉN NE 1986:710.

Význam: Silice obsahuje sloučeniny typu ligustilidu.

Tab. 82: 1 *Cnidium dubium*, 1a – báze lodyhy s listem, 1b – plod, 1c – plod z boku. – 2 *Conioselinum tataricum*, 2a – květ, 2b – plod, 2c – příčný řez plůdkem.

368 *Cnidium*

